

CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİ EĞİTİM KURUMLARI (1921-1926) TELİF VE TERCÜME HEYETİ

Kurtuluş Savaşı döneminde oluşturulan önemli kurumlardan birisi de Telif ve Tercüme Heyetidir. Bakanlık Merkezi Teşkilatı bünyesinde 1921 yılında kurulan Telif ve Tercüme Heyeti çalışmalarını 1926 yılına kadar sürdürmüştür. 1926 yılında toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye Kararları sonucunda Telif ve Tercüme Heyeti, yerini Millî Talim ve Terbiye Dairesine bırakmıştır.

Telif ve Tercüme Heyetinin çalışma şekli ve görevleri şunlardır:

1. Maarif Heyetinden kendilerine gönderilen eserleri incelemek ve verilecek mükâfatın çeşit ve miktarını belirlemedir.
2. Heyetçe incelendikten sonra uygun görülen esere verilecek mükâfatın çeşit ve miktarı hazırlanan tutanakla Bakanlığa takdim edilir.
3. Encümeninde eksik olan uzman geçici olarak dışarıdan temin edilebilir.
4. Üyeler arasında uzmanın bulunmadığı durumlarda, eser dışarıdan görevlendirilecek uzmanlarca incelenir. Uzmanlarca hazırlanan bu rapor heyetçe okunur ve eser hakkında uygunluk kararı alınır. Heyet kararları ekseriyetin oyuyla alınır.
5. İlkokullara ait eserler uygun bulunduğu takdirde, ". . inci sınıf öğretim programına uygun olup eğitimine izin verilmiştir." kaydı kitap üzerine konulmak suretiyle uygun görüldüğü belirtilir.
6. İlkokulların programına uygun olmakla beraber, emsaline göre daha üstün olan eserlere 5. maddedeki ibare yazılmakla beraber ayrıca nakdî mükâfat verilir.
7. İlkokulların programına uygun olmayan ancak, okunmasında fayda görülen esere "Başarılı öğrencilere verilmek veya okul kütüphanesinde bulundurulmak üzere takdir olunmuştur." kaydıyla bir imtiyaz verilir.
8. Ortaokul kitaplarından bazılarıyla, ilmiye okullarının kitaplarının veya bütün ilmî eserleri, az olmak ve masraflarını karşılamak kaydıyla, Bakanlık kendi hesabına bastırır ve eserin sahibine telif hakkı verilir.

Telif ve Tercüme Heyeti 25 Mart 1921 tarihinde yaptığı ilk toplantısındaki heyet çalışmalarında;

1. Ülkede ilkokulların en kolay usullerle yaygınlaştırılması
2. Ülke halkına, İslâm inancının, benliğinin ve menşeinin öğretilmesi
3. Yüksek ilimlerin yapılması ve yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir.

Heyet ilk toplantısında hatlar, imlâlar, lisan ve Türk edebiyatı, Türk süsleme mimarisinin tarihi gelişimi hakkında bir eser telifine karar vermiştir. Bu amaçla, köy okulları için taş basması ile hareketli bir İslam Dininin İnanç Esasları adlı kitabın yazdırılarak basılması uygun görülmüştür.

TELİF VE TERCÜME HEYETİ ÜYELERİ

Telif ve Tercüme Heyeti'nin ilk üyeleri şunlardır:

Akçoraoğlu Yusuf Bey
Velid Çelebi Efendi
Ağaoğlu Ahmet Bey
Vahidüd-din Efendi
Kâzım Nâmi Bey
Ziyâ Gökâlî Bey
Mahmud Esad Bey
Edip Bey
Hakkı Baha Bey

Bu üyeler arasından Akçoraoğlu Yusuf Bey başkanlığa, Hakkı Bahâ Bey de kâtipliğe seçilmişlerdir.

Daha sonra aynı yıl Aralık ayında Heyet azaları değişerek yerini idare heyetini meydana getiren Őu azalara bırakmışlardır.

Münir Bey	Hariciye Erkânından
Hikmet Bey	Hariciye Erkânından
Adnan Bey	T.B.M.M. İkinci Reisi
Şeyh Servet Bey	
Mübarek Bey	Hars Müdürü
Cemal Hanefi Bey	
Ekrem Bey	Sihhiye Vekâleti Erkânından
Said Bey	Sihhiye Vekâleti Erkânından
Hikmet Bey	Sihhiye Vekâleti Erkânından

I. MAARİF KONGRESİ VE HEYET-İ İLMİYE ÇALIŞMALARI

Atatürk, İstiklâl Savaşı'nın en kritik günlerinde bir yandan cumhuriyetimizi kurma çalışmalarını sürdürürken, diğer yandan millî eğitim sistemimizin esaslarını belirleme çalışmalarına yönelmiştir.

Eğitim alanında başlatılan bu çalışmaların planlanmasında ve millî eğitim sistemimizin geliştirilmesinde Birinci Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmîye çalışmalarının büyük katkısı olmuştur.

1. Maarif Kongresi

1921 yılında Ankara'da toplanan 1. Maarif Kongresi'nin eğitim tarihimiz içinde önemli bir yeri vardır. Bu kongre okul ve öğrenci mevcudunu tespit etmek, bu konuda yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime millî bir yön vermek amacıyla toplanmıştır. Eğitim tarihimizde bir dönemin başlangıcı olarak görülmesi gereken bu kongrede Atatürk, eğitim, bilim ve kültür alanındaki düşüncelerini, yapılacak inkılapların esaslarını, öğretmenler için neler düşündüğünü ve onlardan neler beklediğini anlatan tarihî bir konuşma yapmıştır.

Kongrenin gündemini "istatistiki bilgiler, nüfusun unsurlara göre taksimi, mekteplerin miktarı ve dereceleri, mektep binaları, muallimlerin adedi, muallimlerin dereceleri, talebenin adet ve dereceleri, öğrenci velilerinin işi, kız okulları ve miktarı ile dereceleri, inas mekâtib-i tâliyesine (orta derece) karşı halktaki değerlendirme, Meşrutiyetten beri memleketin maarifinde tedenni veya inkişaf suretiyle vaki olan tahavvül, mekâtib-i hususiye ve ecnebiye, ziraat ve sanayi mekteplerinin hâli, sıbyan mektepleri, evkâf-ı münderise (izi kalmamış vakıflar), maarifçe bunlardan edilecek istifade, mahalli maarifin inkişafı için düşünülen hususat, iktisadi malûmat, mahalli istihsalât hakkında malûmat, bu istihsalâtı mekteplerimize tanıtmak için yerli mütehasısların olup olmadığı, medenî, ziraî, sanai nokta-i nazardan meselenin tetkiki ve hangileri inhitat etmek üzere olduğu, masarîf-ı mecburenin mekteplerden gayri ne gibi yerlerde kullanıldığı, son beş sene zarfında bu kısım varidatın mekteplere geçen kısmı, hisse-i maarifin mahallîne sarf edilip edilmediği" konuları oluşturmuştur.

Kongre Çalışmaları

Maarif Kongresi ikinci toplantısı Dârül muallimîn binasındaki konferans salonunda Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in Başkanlığında yapılmıştır.

Kongrede ;

1. Bakanlık tarafından halk mektepleri hakkında düzenlenen bir proje tartışılmıştır. Bu projede, çocukları hayat içinde başarılı olacak bir kabiliyette yetiştirmek için bir programın hazırlanmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve dört sene olan ilköğrenimin beş seneye çıkarılması uygun görülmüştür.
2. 0 zamana kadar uygulanan ilköğretim programlarının uygulanabilir olmadığı, altı senelik iptidai okullarında okutulan birçok derse ihtiyaç olmadığı, halk eğitimi için yüksek programların değil, halkın daha çok ihtiyaç duyduğu ve istediği lisan, din ve hesap gibi derslerin okutulmasıyla yetinilmesini, halk eğitiminin ancak bu şekilde sağlanabileceği, köylü ve kentlilerin ihtiyaçlarının farklı olması sebebiyle ilkokul programlarının buna göre ayrı ayrı düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

3. Projede yer alan meslek derslerinin ilkokullarda bütünüyle öğretilmesinin mümkün olmadığı, ancak sanat ve bir iş için kabiliyetlerin esas olduğu ve kız okullarının, kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli pratik bilgilerin konulması gerektiği belirtilmiştir.

Maarif Kongresi 3. toplantısında "Ortaöğretim" konusunu ele alınmış ve orta dereceli okul programlarını ve özellikle idadî teşkilatı tartışılmıştır. Kongrenin son toplantısında ilk ve ortaöğretimin hedefi ve programı hakkında yapılan tartışmalar sonucunda tam bir görüş birliği sağlanmış, kongreye katılanların tümü eğitimi sadeleştirmek, uygulanabilir hâle getirmek ve mahallileştirmek konularında tam bir görüş birliği içerisinde olmuşlardır.

Kongrenin Değerlendirilmesi

Maarif Kongresi, önceden kararlaştırıldığı kadar bir süre çalışmadığı gibi, gündemindeki konuların hepsini inceleyememiş, incelenen konular da yeterli bir derinlikte ele alınamamıştır. Bunun nedeni, savaşın bütün şiddetiyle devam etmekte olmasıdır. Ancak bu şartlara rağmen, ilk ve ortaöğretime ilişkin bazı önemli konular tartışılmıştır.

Maarif Kongresi'nin asıl önemi, bir ölüm kalım savaşı sırasında Ankara'da öğretmenlerin bir araya getirilmesi ve eğitimin amaçlarının tartışılmasıdır. Atatürk'ün çok değerli açış konuşmasında yeni kurulmakta olan devletin eğitim ilkelerini ortaya koyması topluma güç ve umut vermiştir.

HEYET-İ İLMİYELER

Eğitim alanında gerçek anlamda ilk teşkilatlanma çalışmalarına 1923 yılında başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda eğitim teşkilatı ilmî ve idari olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrıma göre Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilatı,

1. İdari Bölümler

- a) Yüksek Tedrisat Dairesi
- b) Orta Tedrisat Dairesi
- c) İlk Tedrisat Dairesi
- d) Teftiş Heyeti
- e) İhsaiyet Dairesi
- f) Sicil Dairesi
- g) Harf ve Sanayi-i Nefise Dairesi
- h) Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

2. İlmî Teşkilatlar

Heyetler hâlinde organize edilen ilmî heyetler

- a) Teftiş ve Tercüme Heyeti
- b) Heyet-i İlmîye
- c) Müdürler Encümesi Katibi
- d) Heyet-i İlmîye Daimi Encümeninden oluşmuştur.

Heyet-i İlmîyeler yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim politikalarının belirlendiği, eğitim meselelerinin tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı ve belli bir uygulama gücü olan ilmî toplantılardır.

Heyet-i İlmîye, Cumhuriyetin ilânından bir kaç ay öncesinden başlamak üzere 1926 yılına kadar üç defa toplanmıştır.

Birinci Heyet-i İlmîye Çalışmaları

Eğitim tarihimizde ilk sistemli çalışma olarak yer alan birinci Heyet-i İlmîye; bakanın başkanlığında, müsteşar, bakanlık genel müdürleri, ilgili bakanlıkların temsilcileri, üniversite profesörleri, yüksekokul müdürleri, çeşitli tür ve derecedeki eğitim kurumlarının temsilcilerinin katılımlarıyla 15 Temmuz - 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında aşağıda gösterilen konuları görüşmek üzere Ankara'da toplanmıştır. Dönemin Bakanı İsmail Safa Bey'dir.

Birinci Heyet-i İlmîye toplantısında görüşülen konular:

1. Millî Eğitim Yürütme Programı
2. Millî Hars

3. Üstün Değerde Müracaat Kitaplarının Dilimize Çevrilmesinde Takip Olunacak Esaslar
4. İstatistik Genel Müdürlüğü Teşkilatı
5. Millî Büyük Sözlük
6. Millî Müzik, Millî Dil ve Edebiyat
7. Millî Tarih Kitaplığı
8. Millî Hazine Evrakı
9. Millî Tarih ve Coğrafya Enstitüleri
10. Etnografya Müzesi
11. Millî Müze
12. Okul Müzesi
13. Ankara'da Yüksek Seviyede Dersler
14. İlkokul Programlarında Değişiklikler
15. İlköğretimden Sonra Hayatî Öğretim Programı
16. İlköğretim Kararnamesinin Değiştirilmesi Teklifi
17. Kız ve Erkek Öğretmen Okulları Tüzük ve Programları
18. Sultanilerde Teşkilat ve Öğretim Süresi ve Sultanî *Admin* Değiştirilmesi
19. Lise İzcilik Esas Teşkilatı
20. Teftiş Kurulu Tüzük Teklifi
21. Eski Eserler Tüzüğü
22. İstanbul Kız ve Erkek Öğretmen Okullarında Orta Kısım Açılması
23. Galatasaray Lisesinin Teşkilat ve Programları
24. Yüksek Öğretmen Okulu Öğrencilerine Mesleki Bilgiler Verilmesi
25. Din Eğitimi Esasları

İkinci Heyet-i İlmiye Çalışmaları

Eğitim ve kültür sorunlarını görüşmek üzere Ankara'da 1924 yılında yapılan İkinci Heyet-i İlmiye toplantısına Millî Eğitim Bakanlığı'ndan müsteşar, öğretim daireleri müdürleri, bir kısım üniversite profesörleri, kız ve erkek öğretmen okulları ve lise müdürleri katılmışlardır. Dönemin bakanı Vasıf Bey (ÇINAR)'dir.

İkinci Heyet-i İlmiyenin aldığı kararlar arasında;

1. İlkokul öğretim süresinin altı yıldan beş yıla indirilmesi
2. Ortaokul ve liselerin ayrı ayrı birer bölüm hâline getirilmesi ve her ikisinin sürelerinin üçer yıl olarak tespit edilmesi, böylece orta öğretimin yedi yıldan altı yıla indirilmesi
3. Öğretmen okullarının öğretim sürelerinin dört yıldan beş yıla çıkarılması
4. Kız liselerinin de erkek liseleri gibi tam sınıflı hâle getirilmesi
5. Ortaokul, lise ve öğretmen okulu programlarının genişletilerek sosyoloji derslerinin eklenmesi
6. İlkokul öğretim programlarının geliştirilmesi
7. Ders kitaplarının yazdırılması gibi konular bulunmaktadır.

İkinci Heyet-i İlmiye'nin gündeminde yer alan konularla ilgili inceleme komisyonları kurulmuş, komisyonlarca hazırlanan raporlar genel kurulda tartışılmış, alınan kararların büyük bir kısmı uygulamaya konulmuştur.

Üçüncü Heyet-i İlmiye Çalışmaları

Gelişmekte olan eğitim örgütünün köklü sorunları ile meşgul olmak amacıyla 27 Aralık 1925 tarihinde Ankara'da Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısına Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarı, teftiş kurulu başkanı, telif ve tercüme heyeti başkanı, bakanlık müfettişlerinden bazıları ile genel müdür ve daire müdürlerinden bir kısmı, lise ve öğretmen okulu müdür ve öğretmenleri katılmışlardır. Dönemin Bakanı Mustafa Necati Bey'dir. Üçüncü Heyet-i İlmiye bu toplantıda;

1. Devlet ve il bütçelerinden Millî Eğitim Teşkilatına ayrılan ödeneklerin daha yararlı bir şekilde kullanılması
2. Okullara kayıt için başvuran çocukların, tümünün kabul edilmeleri için okul kapasitelerini artırıcı önlemlerin alınmaması

3. Liselerin yeniden düzenlenmesi ve belirli merkezlerde kuvvetli liseler açarak yavaş yavaş çoğaltılması
4. Öğretmen okulları ile diğer meslek okullarının, belirli merkezlerde toplanması güçlendirilmesi
5. Gündüzlü ortaokullarda karma öğretim uygulaması
6. Stajyer öğretmenlere verilecek pedagojik formasyonun esaslarının tespit edilmesi
7. Talim ve Terbiye işleri ile meşgul olmak üzere bir "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulması gibi önemli konular görüşülmüş ve gerekli kararlar alınmıştır.

Heyet-î İlmiye kararlarından sonra yapılan çalışmalar arasında yer alan önemli işlerden birisi de, Bakanlık Teşkilat Kanunu Tasarısı'nı hazırlanması olmuştur. 22 Mart 1926 tarihinde yayımlanan 789 sayılı "Millî Eğitim Teşkilatına Dair Kanun" ile Telif ve Tercüme Heyeti kaldırılarak yerine Dil Heyeti ve Millî Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur.

HEYET-İ İLMİYE TOPLANTILARINA KATILANLAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi	Mayıs :1339
Maarif Vekâleti	617
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti	<u>Umumi:5935</u>
	<u>Hususi: 618</u>

TAKDİM

Maarife müteallik bazı mesaili esasîyenin tetkik ve tezekkürü için bir ay devam etmek üzere 15 Temmuz 1339 tarihinde Ankara'da içtima edecek olan Heyet-i İlmiye'ye zatiâliilerinin iştiraki tensip edilmiştir. Tertip edilen mesai programından bir nüshası da gönderilmiş, avdet ve azimet harcırahınızla Ankara'da bulunacağınız bir ay zarfındaki mesarfinize medar olmak üzere maktuen yüz elli lira verilecektir. Muayyen olan tarihte Ankara'ya teşrifleri rica olunur.

26 Haziran 1339 Maarif Vekili

Bu yazının Heyet-i İlmiyeye Ankara dışından katılacak olan azalara yazılmış olduğu belgenin arka yüzünde yer alan isim listesinden anlaşılmaktadır.
Belgenin Arka Yüzü Med'uv'un Esamîsi

Mütehassıs: Mehmet Ali Bey
Galatasaray Müdürü: Faik Bey
Darümuallimat Âli Kısmından: Ali Haydar Bey Darümuallimin Âli Kısmından: Alaatin Bey, Muallim Recep Bey
Muallim :Hasan Fehmi Bey
Muallim: Necmeddin Sadık Bey
Muallim :Şekip Bey
Müderis:İsmail Hakkı Bey
Darümuallimin-i Âliye Müdürü: İhsan Bey
Darülfünun Emaneti:Muallim Selim Sırrı Bey
Teke Maarif Müdürlüğüne Tel
Kastamonu Maarif Müdürlüğüne Tel
Zükür Sanayi Nefise Mektebi Müdürlüğü Müsteşar: Samih Rifat Bey

Heyet-i İlmiye'ye heyeti teşkil eden azanın yanında diğer vekaletlere mahsus memurlarla dışarıdan davet edilecek bazı uzmanların da davet edildiği birçok belgeden anlaşılmaktadır.

HEYET-İ İLMİYEYE KATILAN ÜYELER

1. Telif ve Tercüme Heyetinden 3 aza:

Heyet Reisi: Ziya Gökalp Bey

Heyet Azası: Velid Çelebi Bey
Heyet Azası: Mustafa Rahmi Bey

2. Tedrisat Müdürlerinden 3 aza:

Yüksek Tedrisat Müdürü: Şefik Bey
Orta Tedrisat Müdürü: Nafi Atıg Bey
İlk Tedrisat Müdürü: Râfet Bey

3. Teftiş Heyetinden 2 aza:

Heyet-i Teftişye Müdürü: Abdülfeyyaz Bey
Müfettiş: Hilmi Bey

4. Hars Müdüriyetinden,

Müdür: Mübarek Bey

5. İhsaniyet Müdüriyetinden,

Müdür: Avni Bey

6. Darülfünundan 5 aza:

Edebiyat Medresesinden : Köprülü Zade Fuad Bey,
Hukuk Medresesinden: Mustafa Zühtü Bey, Hüsnü Hamit Bey
Tıp Medresesinden: Dr. Vasfi Bey

7. Serbest Âli Derslerden,

Müderis: Vehbi Bey

8. Dar'ul Muallimatı Âliyeden,

Terbiye Muallimi: Ali Haydar Bey

9. Galatasaray Mektebinden,

Müdür: Faik Bey

10. Orta Tedrisat Müntesiplerinden 2 aza:

Kabataş Sultânisi, Riazîye Muallimi: Hasan Fehmi Bey Kastamonu Sultânisi,
Edebiyat Muallimi : Ali Rıza Bey

11. İlk Tedrisât Müntesiplerinden, 2 aza

Antalya Dârül Muallimin Müdürü: Hulusi Bey
İstanbul Sultânisi İptidâi Baş Muallimi: Rafet Nuri Bey

12. Maarif Vekâletince Seçilecek Uzmanlardan 9 Aza:

Darul Muallimini Âliye Müdürü: İhsan Bey
İlk Tedrisat Eski Müdürü: Edip Bey
Darulfünun Terbiye Müdürü: İsmail Hakkı Bey
Ruhîyat Muallimi: Şekip Bey
Darul Muallimini Âliye Beden Terbiyesi Muallimi: Sırrı Bey
Şemseddin Sami Bey, Ali Şevki Bey
İçtimaiyyat Muallimi: Necmettin Sadık Bey
Gazi Köy Belediye Müdürü: Celâl Esad Bey

13. Diğer Vekâletlerden Katılacak, 6 aza:

Müdafa-i Millîye Vekâletinden: Naci Paşa
Dâhiliye Vekâletinden, Nüfus Müdürü: Abdülmuttalip Bey
Şer'iyye ve Evkâf Vekâletinden, Tedris Müdür: Hamdi Bey
Nafia Vekâletinden: Elektrik Mühendisi Akil Bey
Sıhhiye ve Muvenet-i İçtimaiye Vekâletinden: Dr. Ziya Bey
İktisat Vekâletinden, İstatistik Müdürü: Cemâl Hüsnü Bey

14. Matbuâtın, 2 aza

Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü: Ağaoğlu Ahmed Bey
Muharrir: Yakup Kadri Bey

II. Heyet-i İlmiye'ye Katılan Üyeler

1924 Yılında İkinci Heyet-i İlmiye Millî Eğitim Bakanı Vasû Bey'in Başkanlığında toplanmıştır.

Bu toplantıya;

- Köprülüzade Mehmed Fuad (Müsteşar)
- Darül Muallimin Müdürlerinden: İhsan, Ali, Ulvi, Rafet Beyler
- Darül Muallimin Muallimlerinden: İbrahim, Alaaddin, Zeki Ali Haydar, İsmail Hakkı, Abdülkadir Beyler
- İlk Tedrisat Müfettişlerinden: Ahmet Hâlit Bey - Numune Müdürü: Nurullah Bey
- Darülfünundan: Ömer Şevket, Şükrü, Malik, Refik Emin, Sadi Beyler

Liselerden: Nazmi, Kemal Nedim, Nuri, Selâhaddin, Ekrem, Reşad Nuri, Süleyman, Şevket, Ali Canip, Seraceddin, Ali Rıza, Sadrettin Beylerden olmak üzere 30 kişi katılmıştır.

III. Heyet-i İlmiyeye Katılan Üyeler

III. Heyet-i İlmiye 27 Aralık 1925 tarihinde Millî Eğitim Bakanı Necati Bey'in başkanlığında Ankara'da toplanmıştır.

Bu toplantı ;

- İstanbul Edebiyat Fakültesi Reisi: Müderris Köprülüzade Fuat
- Galatasaray Lisesi Müdürü: Behçet
- Darülfünun Ruhîyat Müderrislerinden Ali Haydar
- İstanbul Kız Muallim Mektebi Müdürü: Emin
- İzmir Muallim Mektebi Müdürü: Hikmet
- Bursa Türk Ocağı Reisi: İsmail Hakkı
- Çamlıca Orta Mektep Müdürü: Mehmet Ali
- Adana Erkek Lisesi Müdürü: Ragıp Nurettin Beylerden oluşmuştur.

Galatasaray Lisesi Müdürü Behçet, Darülfünun Müderrislerinden ve Edebiyat Fakültesi Reisi Köprülüzade Fuat Bey'ler, Maarif vekâletinden vaki olan davet üzerine Ankara'ya gelmişlerdir.